

забезпечена лише гармонічною єдністю своїх компонентів (підсистем). Особистість є головним компонентом соціальної системи та умовою її розвитку, отже, цілісна особистість - необхідна умова піднесення цілісності суспільства. Формування цілісної особистості передбачає її соціалізацію на основі відповідальних зв'язків у всіх підсистемах суспільства. Закон зростання соціальної відповідальності вимагає, щоб особистість у процесі соціалізації перевела на внутрішньособистісний рівень цілісну систему відповідальності. У такій цілісній (відповідальній) особистості знаходить свою завершеність система всезагальної, тотальної відповідальності як умова вирішення соціальних задач суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев Ю. П. Содержание и структура общественных отношений / Ю. П. Андреев. - Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1985.

2. Куценко В. И. Социальная задача как категория исторического материализма / В. И. Куценко. - Киев : Наукова думка, 1972.

3. Категории "закон" и "хаос" / [Парнюк М. А., Лазаренко Б. П., Причепий Е. Н и др.]. - Киев : Наукова думка, 1987.

4. Плахотный А. Ф. Проблема социальной ответственности / А. Ф. Плахотный. - Харьков : Вища школа, 1981.

5. Свицерский В. И. Отношение как категория материалистической диалектики / В. И. Свицерский, Р. А. Зобов - "Вопр. Ф-фии" № 1, 1979.

6. Шибко О. І. Відповідальний підхід і перспективи розвитку суспільствознавства. - Наукові праці Маріупольського інституту МАУП : Зб. Наукових праць . Вип. 1. - Маріуполь, Донецьк. Норд-прес, 2008.

7. Шибко А. И. Экология и ответственность / А. И. Шибко, О. И. Попов. - "Довкілля та здоров'я", № 2 (9), 1999.

8. Уледов А. К. Социологические законы / А. К. Уледов - М. : Мысль, 1975.

9. "Екологія і мораль" - "Озон". Додаток до газети "Ленінська зміна" № 2, 11 березня, Харків, 1989.

O. Shybko

RESPONSIBLE APPROACH TO ESSENCE OF SOCIETY LAWS

In the article the aggregate of social principles, laws and norms of society, is probed as a system of social responsibility, structural components of which are in dialectical unity of vsezagal'nogo, special and single. In offered definiciji of social law responsible zv'yazok is certain his essence sub'ektiv of public relations. Analysis of categories «zv'yazok» and «vidnoshennya» as responsible zv'yazku and responsible relation exposes dialectics discrete and continuous in social processes, the key measures of which are social principles, laws and norms. An author is not limited to logic of vzaemovz'yazku categories and traces it in the context of the real contradictions of reformation of Ukrainian society.

Keywords: social responsibility, social principles, social laws, public relations.

© О. Шибко

Надійшла до редакції 23.04.2009

УДК 342.8

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ВИБОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУБІНСТИТУТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

КАТЕРИНА ЧЕРКАШИНА,

Донецький національний університет

У статті розглядається сучасний стан виборчого законодавства України в частині відповідальності політичних партій за його порушення. Наводиться порівняльно-правовий аналіз означених питань за українським та російським законодавством. Автор акцентує увагу на недоліках чинного законодавства, вносить пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: політичні партії, юридична відповідальність, вибори, законодавство.

Постановка проблеми. Зміст виборчого процесу, його хід та результати визначальним чином обумовлюються характером участі у ньому суб'єктів виборчого процесу. В умовах запровадження в Ук-

раїні та в Російській Федерації пропорційної системи парламентських виборів політичні партії стали основними суб'єктами виборчого процесу, які не тільки конкурують за депутатські мандати у вищо-

№ 4 (95) червень 2009 р.

му законодавчому органі, але й відіграють важливу роль в організації виборчого процесу. Саме від того, які засоби для досягнення своїх цілей вони використовують, які дії вважають допустимими з юридичної та моральної точок зору, значною мірою залежить правова чистота виборчого процесу, його прозорість, чесність. Якщо кожен із суб'єктів виборчого процесу діятиме відповідно до закону, або принаймні буде прагнути так діяти, виборчий процес буде здійснюватися на правових принципах і засадах. У такому разі з організацією виборчого процесу загалом, із здійсненням його конкретних етапів та заходів, а значить, із забезпеченням належних умов для народного волевиявлення правових проблем не виникатиме, але, звичайно ж, за умови належного законодавчого регулювання такого процесу. Натомість, якщо політична партія - суб'єкт виборчого процесу намагатиметься досягати своєї мети будь-якими методами, ігноруючи при цьому правові принципи та законодавчі приписи, вибори приречені бути «брудними» і нечесними. Забезпечити дотримання політичними партіями вимог законодавства під час виборчого процесу і, таким чином, забезпечення легітимності та демократичності цього процесу, повинне законодавство, а саме, положення про відповідальність політичних партій [1].

Політичні партії тільки нещодавно почали розглядатися як суб'єкт різних видів відповідальності, оскільки, як показано в дослідженні [2] правове регулювання діяльності політичних партій та інститут їх конституційної відповідальності практично не мають історичних традицій, досвіду, необхідних для нормального функціонування політичної системи.

Окрім того, безпосередньо проблематику діяльності партій досліджує політологія, яка розглядає останніх суб'єктами політики, а не публічного права. Партії, насамперед, є політичним інститутом. Їх головне завдання – сприяти вираженню політичної волі громадян за допомогою виборів. Проте, широкі коло питань діяльності партій вимагає вирішення правовими засобами, адекватними ролі партій у демократичному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові роботи які досліджують конституційну, адміністративну, карну та інші види відповідальності політичних партій можна поділити на три групи. У першій досліджується соціально-філософський зміст категорії «відповідальність» (наприклад, праці О. Агеєвої, М. Коноха, Р. Косолапова, В. Маркова, О. Плахотного). Друга група дослідників, зокрема С. Алексєєв, Б. Базилев, В. Кудрявцев, О. Лейст, Ф. Лопушанський, Д. Лук'янець, та інші розглядають проблеми юридичної відповідальності. Окремі питання складу правопорушення та категорії застосовуваної відповідальності розглядаються у роботах Б. Бантишева, С. Дьякова, В. Картавцева, С. Келіної, В. Лучіна, В. Навроцького, О. Трайніна, Є. Фесенко та інших.

Всі дослідники визначають позитивні і негативні аспекти поняття «відповідальність» як соціально-правового явища. Так, у позитивному аспекті відповідальність стимулює реалізацію партіями їх функцій, виконання покладених на них конституційних обов'язків, дотримання заборон; у негативному – виступає ефективним інструментом припинення протиправної діяльності партій.

Задачею цієї статті є порівняльний аналіз суб-

інституту відповідальності політичних партій в Україні і РФ. Цей вибір обумовлений не лише спільністю окремих відрізків державної історії обох країн, але й необхідністю порівняльного аналізу досвіду та теоретичних наробок у законодавчій практиці двох країн.

Виклад основного матеріалу. Основним видом «відповідальності» політичних партій за українським законодавством є попередження. Такий захід використовують, наприклад, у випадках встановлення судом при розгляді виборчого спору в порядку, передбаченому законом, факту використання кандидатом у депутати, партією (блоком) при фінансуванні передвиборчої агітації, окрім коштів виборчого фонду партії (блоку) інших коштів; встановлення судом при розгляді виборчого спору, того факту, що кандидат у депутати, який займає посаду, в тому числі за сумісництвом, в органах виконавчої влади чи в органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, у військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, залучав або використовував для проведення передвиборчої агітації підлеглих йому осіб, службовий транспорт, зв'язок, устаткування, приміщення, інші об'єкти та ресурси за місцем роботи (зловживання службовим становищем); встановлення судом при розгляді виборчого спору в порядку, передбаченому законом, факту надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапору партії (партії, що входить до складу блоку), за умови, що вартість таких товарів не перевищує 3 % мінімального розміру заробітної плати), робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерей, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу) організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидатів у депутати (одна з партій, яка входить до блоку, що висунув кандидатів у депутати), або посадова особа цієї партії; у разі порушення партією (блоком), кандидатом у депутати обмежень щодо проведення передвиборчої агітації, у тому числі за проведення агітації під час виборчого процесу поза строками [3]. Чи не є попередження занадто м'яким заходом для політичної партії за подібні правопорушення?

Ефективним важелем впливу на правову поведінку політичних партій під час виборчого процесу є можливість скасування реєстрації її списку кандидатів. Разом з тим, Закон України «Про вибори народних депутатів України» містить лише положення про те, що Центральна виборча комісія може відмовити у реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати. Центральна виборча комісія також може скасувати реєстрацію кандидата від партії за наявності певних підстав, визначених законом. Немає жодних положень щодо можливості зняти партійний список з реєстрації повністю.

Російським законодавством така можливість передбачена. Так, реєстрація федерального списку кандидатів, висунутого політичною партією, може бути скасована Центральною виборчою комісією Російської Федерації. Верховним Судом Російської Федерації за заявою Центральної виборчої комісії Російської Федерації, іншої політичної партії, федераль-

ний список кандидатів якої зареєстрований, не пізніше ніж за п'ять днів до дня голосування у визначених законом випадках, наприклад, у разі неодноразового використання керівником політичної партії переваг свого посадового або службового становища; встановлення факту підкупу виборців політичною партією, її довіреною особою, уповноваженим представником, зокрема з фінансових питань; перевищення політичною партією, її уповноваженим представником з фінансових питань витрат із засобів виборчого фонду більш ніж на 5 % від встановленої відповідно до закону граничної суми всіх витрат із засобів виборчого фонду політичної партії; використання політичною партією, її уповноваженим представником з фінансових питань з метою отримання певного результату на виборах крім засобів свого виборчого фонду і виборчих фондів її регіональних відділень інших грошових коштів, у розмірі більше 5 % від встановленої граничної суми всіх витрат із засобів виборчого фонду; неодноразового використання керівником політичної партії переваг свого посадового або службового положення тощо [3].

Українське законодавство таких положень не містить. В Україні передбачено тільки, що, якщо внаслідок відмови Центральної виборчої комісії в реєстрації включених до виборчого списку кандидатів у депутати або подальшого скасування реєстрації кандидатів у депутати Центральною виборчою комісією кількість кандидатів у депутати у відповідному виборчому списку партії (блоку) залишилася меншою від мінімальної кількості кандидатів у депутати, встановленої законом, Центральна виборча комісія приймає рішення про відмову в реєстрації або скасування реєстрації усіх кандидатів у депутати, включених до такого виборчого списку партії (блоку). Але, враховуючи те, що мінімальна кількість депутатів у списку - 18 осіб, а максимальна - 450 і партії в Україні висувають, зазвичай, не менше 100 кандидатів, навряд чи колись може бути скасовано реєстрацію такої кількості кандидатів з одного списку, щоб в ньому залишилося менше 18 осіб.

Таким чином, виборче законодавство України жорстко не регулює питання про відповідальність партій. Винесення попередження вбачається „м'яким” і навіть неефективним заходом впливу, особливо у порівнянні з російським законодавством, згідно з яким при вчиненні порушень, за які в Україні лише виноситься попередження, можуть скасувати реєстрацію всього партійного списку.

Відповідальність політичних партій передбачена також і адміністративним законодавством обох держав.

Так, в Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність за порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації проведення передвиборної агітації поза строками, встановленими законом чи в місцях, що заборонені законом, здійснення передвиборної агітації у формах і засобами, що суперечать Конституції або законам України. Передбачена також відповідальність за невиконання рішення виборчої комісії [4]. По суті це всі види адміністративної відповідальності за порушення політичними партіями виборчого законодавства. До того ж адміністративна відповідальність полягає, в основному, у сплаті штрафів, однак, їх розмір, на нашу думку, є недостатньо великим, щоб зробити

їх ефективним засобом запобігання порушень партіями виборчого законодавства.

Значно більше підстав для притягнення до адміністративної відповідальності містить Кодекс про Адміністративні правопорушення Російської Федерації. Там також є положення про відповідальність за невиконання рішення виборчої комісії. Кодексом передбачена відповідальність за порушення передбачених законодавством про вибори порядку і умов проведення передвиборної агітації на каналах організації, здійснюючих теле- і (або) радіомовлення, і в періодичних друкарських виданнях. Кодекс про адміністративні порушення РФ містить важливе положення про відповідальність за підкуп виборців, якщо ці дії не містять ознаки кримінального діяння, або здійснення в період виборчої кампанії добродійної діяльності з порушенням законодавства про вибори. Передбачена і відповідальність за ненадання або непублікацію звіту, відомостей про надходження або витрачання засобів, виділених на підготовку і проведення виборів. Використання незаконної матеріальної підтримки при фінансуванні виборчої кампанії [5]. Отже, адміністративне законодавство РФ містить більше підстав для притягнення політичних партій до відповідальності.

Важливим аспектом впливу на дотримання політичними партіями виборчого законодавства є можливість примусового припинення діяльності партії у разі його порушення. Згідно до Закону України «Про політичні партії в Україні» політична партія може бути за поданням Міністерства юстиції України чи Генерального прокурора України заборонена в судовому порядку у випадку порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій, встановлених Конституцією України та законами України. Можна зробити висновок, що за порушення виборчого законодавства політичну партію також може бути заборонено. Однак, положення про «порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій» є дуже розпливчастим. За що саме політичну партію може бути заборонено, залишається незрозумілим.

Значно жорсткішим з цієї точки зору є російське законодавство. Воно передбачає і такі заходи впливу, як призупинення діяльності політичної партії та її ліквідація. При чому ліквідація може бути не тільки шляхом саморозпуску, як це передбачено українським законодавством, але й за рішенням Верховного Суду Російської Федерації. Причому підстави ліквідації та призупинення діяльності є досить детальними [6].

Цікавим положенням російського законодавства є те, що політична партія, яка не приймала протягом п'яти років посліпль участі у виборах, підлягає ліквідації. Даного положення немає у вітчизняному законодавстві. В Україні може бути анульоване реєстраційне свідоцтво політичної партії, якщо вона протягом 10 років не висувала кандидатів на виборах. У російському законодавстві немає окремого положення щодо анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії. Однак, по суті, в Україні анулювання реєстраційного посвідчення, є тією ж самою ліквідацією, адже, рішення Верховного Суду України про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії тягне за собою припинення діяльності політичної партії, розпуск її керівних органів, обласних, міських, районних організацій і первин-

них осередків та інших статутних утворень політичної партії, припинення членства в політичній партії.

Однак, з метою стабілізації виборчого процесу та діяльності законодавчого органу, у російському законодавстві передбачені випадки, за яких не може бути ліквідована партія або зупинена її діяльність. Так, політична партія, федеральний список якої на виборах депутатів Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації був допущений до розподілу депутатських мандатів, не може бути ліквідована протягом чотирьох років з дня голосування на вказаних виборах з причин відсутності необхідної кількості регіональних відділень чи необхідної кількості членів партії.

Отже, законодавства України та Росії є різними стосовно питань відповідальності політичних партій за порушення виборчого законодавства.

Українське законодавство містить „м'які” положення щодо відповідальності політичних партій. Так, Закон України «Про вибори народних депутатів України» містить тільки положення про оголошення партії попередження у засобах масової інформації, а також щодо відмови чи скасування реєстрації кандидата від політичної партії. Значно жорсткішим з цього боку є виборче законодавство Російської Федерації, за яким може бути скасовано реєстрацію всього партійного списку за здійснення партією визначених у законі правопорушень. В Україні єдиним випадком, коли може бути відмінено реєстрацію списку - недостатня кількість депутатів у ньому.

Регулювання відповідальності політичних партій у Кодексі про адміністративні правопорушення в Україні також значно відрізняється від аналогічних положень кодексу Російської Федерації. Детальніше врегульований російським законодавством і механізм ліквідації політичної партії. Передбачений у Російській Федерації такий захід, як призупинення діяльності політичної партії, якого немає в Україні.

Спільним недоліком законодавства України та Російської Федерації є відсутність положень про відповідальність політичних партій за недбале ставлення партій до формування виборчих комісій. В обох державах політичні партії є суб'єктами, які висувують кандидатів персонального складу виборчих комісій. Різниця у тому, що в Україні партії - єдиний такий суб'єкт, а у РФ - не єдиний. Недостатність законодавчого регулювання полягає у тому, що вне-

сення кандидатур до складу виборчих комісій сформульовано як право партій. Через це політичні партії виявляють недбале і безвідповідальне ставлення до формування виборчих комісій. Але якщо від них залежить якість роботи комісій, слід сформулювати це в якості обов'язку та передбачити належну відповідальність за його порушення.

Висновки

Таким чином, регулювання відповідальності партій у РФ є більш жорстким і детальним у порівнянні з Україною. Назагал це є відзеркаленням двох різних (в Україні та Росії) структур і засад влади. Українське законодавство по мірі зменшення рівня поляризації суспільства потребує більш жорстких санкцій за порушення виборчого законодавства.

Разом з тим, багатомірність та проблематичність даного питання потребує продовження досліджень з порівняння інституту відповідальності політичних партій України і країн Східної Європи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вісник Центральної виборчої комісії України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/visnyMndex.php?mlD=17>
2. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 25 квітня 2004р. № 1665-ГУ// Відомості Верховної Ради. - 2004. - № 27-28. - Ст. 366.
3. О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации : Федеральный Закон от 18 мая 2005 г. № 51 - ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. - 2005. - № 21. - Ст. 1919.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1984. - № 51. - Ст. 1122.
5. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195 - ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. - 2002. - № 1. - Ст.1.
6. Об основных гарантиях избирательных прав и прав на участие в референдуме граждан Российской Федерации : Федеральный Закон от 12 июня 2002 г. № 67 - ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. - 2002. - № 24. - Ст. 2253.

K. Cherkachyna

LEGAL RESPONSIBILITY OF POLITICAL PARTIES DURING THE PARLIAMENTARY ELECTION IN UKRAINE AND RUSSIAN FEDERATION

This article deals with the problems of the legal responsibility of political parties in Ukraine during the parliamentary election. The research contains the comparative analysis of the responsibility of political parties during their participation in the parliamentary election in Ukraine and Russian Federation. The author also focuses on the legal and practical problems in this sphere, sets forth proposals for solving them.

Key words: *political parties, legal responsibility, election, law.*

© К. Черкашина

Надійшла до редакції 15.05.2009

№ 4 (95) червень 2009 р.